

ระเบียบวิธีวิจัย :

สุนทรกรรมทางความคิดบนฐานแห่งศาสตร์และศิลป์

ผศ.ดร.ชาย โพธิ์สีดา*

สุนทรกรรมทางความคิด

การวิจัยคือการค้นคว้าเพื่อหาคำตอบ หรือหาความเข้าใจ ให้แก่ประเด็นที่เรายังไม่รู้หรือยังไม่ชัดเจน ในกระบวนการหาคำตอบหรือหาคำอธิบายเพื่อความเข้าใจนี้ นักวิจัยต้องมีวัตถุดิบคือข้อมูล นักวิจัยเอาข้อมูลมาวิเคราะห์ เหมือนคนทำอาหาร (สุนทร) หรือแม่ครัว/พ่อครัว เอาวัตถุดิบ (เครื่องปรุง) มาทำการปรุงอาหาร (สุนทรกรรม) ให้มีรสชาติตามที่ต้องการ แม่ครัว/พ่อครัวที่ดีจะต้องมี “ศาสตร์” คือความรู้เกี่ยวกับสูตรอาหารและวัตถุดิบที่จะใช้ในการปรุงอาหาร ซึ่งเป็นหลักการหรือ “ระเบียบวิธี” ในการปรุง นอกจากนี้ยังต้องมี “ศิลปะ” คือมี “ฝีมือ” ในการปรุงอาหารให้มีรสชาติ สีสัน และกลิ่นที่ชวนรับประทาน ศิลปะนั้นเป็นเรื่องของความสามาถในการปรับปรุง ประยุกต์ หรือพลิกแพลง หลักการที่กำหนดในศาสตร์มาปฏิบัติให้เหมาะสมกับวัตถุดิบและผู้บริโภค ในแง่หนึ่งศิลปะเป็นเรื่องของความสามาถเฉพาะตัวของแต่ละคน แต่ในอีกแง่หนึ่งมันเป็นเรื่องการฝึกฝนให้เกิดความเชี่ยวชาญ จนตกผลึกในเรื่องนั้นๆ

พ่อครัวแม่ครัวที่ปรุงอาหารต้องมีทั้งศาสตร์และศิลป์ของการปรุงอาหารฉันใด ในการทำวิจัยก็ฉันนั้น นั่นคือ นักวิจัยก็จำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับหลักการระเบียบวิธี และขั้นตอนในการดำเนินการค้นคว้า (นั่นคือมีศาสตร์) อีกทั้งยังต้องมีความสามาถในการจัดการกับหลักการ ระเบียบวิธี และข้อมูลที่มีอยู่ให้เหมาะสมและอย่างมีความหมาย (นั่นคือมีศิลปะ)

* อาจารย์ประจำสถาบันประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

กล่าวให้เข้าใจง่าย ๆ ระเบียบวิธีวิจัยก็คือ *หลักการ* ที่จะใช้เป็นแนวทางในกระบวนการค้นคว้าหาคำตอบ และหาความเข้าใจในประเด็นที่เราต้องการจะรู้ หรือต้องการจะเข้าใจนั่นเอง หลักการนี้ เหมือนกับสูตรหรือตำรับในการปรุงอาหาร ตรงที่มีความยืดหยุ่นได้พอสมควร นั่นคือ ระเบียบวิธีไม่ใช่กฎที่ตายตัว นักวิจัยต่างคนอาจจะใช้หลักการเดียวกันต่างกันไปบ้าง และหลักการในเรื่องเดียวกันก็อาจจะต่างกันไปได้บ้าง เมื่อนำไปใช้กับบุคคล ในเวลาและสถานที่ (หรือในบริบท) ที่ต่างออกไป เหมือนสูตรหรือตำรับการปรุงอาหาร ซึ่งผู้ปรุงอาจจะ “พลิกแพลง” หารสชาติที่ต้องการได้ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว

ในระเบียบวิธีวิจัยนั้น มีสิ่งที่นักวิจัยจะต้องทำอยู่หลายอย่าง ในเบื้องต้น นักวิจัยจะต้องรู้ว่าประเด็นที่ตนอยากรู้อยากเข้าใจนั้นคืออะไร ประเด็นที่อยากรู้อยากเข้าใจนี้จะต้องกำหนดให้ชัด หากประเด็นที่อยากศึกษาไม่ชัด สิ่งอื่นที่ตามมา ก็จะไม่ชัด

เมื่อได้ประเด็นที่ชัดเจนแล้ว นักวิจัยก็ต้องถามตัวเองและตอบให้ชัดว่า เป้าหมายของความรู้ความเข้าใจ ที่อยากบรรลุถึงในการศึกษาวิจัยนั้น คืออะไร เป้าหมายนี้ ถ้าเปรียบก็คงจะเหมือนธงที่ปักไว้ก่อนว่า ความรู้ความเข้าใจที่อยากไปถึงในการศึกษาวิจัยนั้นคืออะไร อยากรู้ลึกและอยากรู้ละเอียดมากน้อยแค่ไหน เมื่อ “ปักธง” คือวางเป้าหมายไว้เหมาะสมแล้ว ขั้นตอนมาก็ต้องถามตัวเองว่า ทำอย่างไรจึงจะไปให้ถึงจุดหมายที่ปักธงเอาไว้ได้อย่างดีที่สุด สิ่งที่จะต้องทำในที่นี้ก็คือการตั้งวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินการศึกษาค้นคว้านั่นเอง โปรดสังเกตว่า วัตถุประสงค์จะชัดก็ต่อเมื่อมีเป้าหมายที่ชัด สองอย่างนี้ไปด้วยกัน

พูดให้เข้าใจง่ายก็คือ เป้าหมายของการวิจัยนั้นคือจุดสุดท้ายหรือหลักชัยของกระบวนการวิจัย ส่วนวัตถุประสงค์นั้นคือ สิ่งที่นักวิจัยวางแผนว่าจะทำ เพื่อไปให้ถึงหลักชัยนั้นให้ได้

การหาความรู้ความเข้าใจในปัญหาประเด็นใดประเด็นหนึ่ง มีมุมมองที่เราอาจจะเลือกได้มากกว่าหนึ่งมุมมองเสมอ โดยเฉพาะในประเด็นปัญหาทางด้านสังคมและพฤติกรรมมนุษย์ การเลือกมุมมอง หรือเลือกแนวความคิดที่จะใช้เป็นแนวทาง ในการทำความเข้าใจประเด็นที่เราจะศึกษาวิจัยนั้น เป็นงานสำคัญขั้นตอนหนึ่งในการบวนการวิจัย เราเรียกขั้นตอนนี้ว่า “การสร้างกรอบแนวคิดทฤษฎี

ในการวิจัย”

กรอบแนวความคิดในการศึกษานั้นทำหน้าที่กำหนดรูปแบบและเนื้อหาไว้กว้างๆ สำหรับการวิจัย รูปแบบนั้นคือสไตล์ หรือแนวทางของการทำงานค้นคว้า (จะทำวิจัยแบบไหน วิจัยพื้นฐานหรือวิจัยปฏิบัติการ) ส่วนเนื้อหาก็คือสิ่งที่นักวิจัยจะต้องครอบคลุมในการทำวิจัย รูปแบบกับเนื้อหานั้นไปด้วยกัน เกี่ยวข้องกันในเชิงปฏิสัมพันธ์ คือต่างก็ส่งผลกระทบต่อกันและกัน

สิ่งที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของระเบียบวิธี และเป็นส่วนที่เป็น “แบบฝึกหัดทางความคิด” ที่นักวิจัยต้องทำก่อน ส่วนที่เหลือซึ่งถือว่าเป็นส่วนที่สอง เป็นเรื่องของการลงมือกระทำ เริ่มตั้งแต่การเก็บรวบรวมวัตถุดิบ คือข้อมูล ไปจนถึงการลงมือวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ตามที่ตั้งเป้าหมายเอาไว้ เหมือนกับแม่ครัวรวบรวมวัตถุดิบ ตามสูตรอาหารที่จะใช้ปรุง

เมื่อหาข้อมูลได้แล้วก็ต้องนำมา “แปรรูป” (process) คือ “จัดเตรียม” ให้วัตถุดิบเหล่านั้นอยู่ในสภาพที่พร้อมจะวิเคราะห์หรือ “ปรุง” ในขั้นต่อไปได้ เปรียบเหมือนแม่ครัวเตรียมวัตถุดิบด้วยการล้าง หั่น บด โขลก ฯลฯ ก่อนที่จะปรุงวัตถุดิบเหล่านั้นด้วยกรรมวิธีที่เฉพาะเจาะจง ให้เป็นอาหารที่มีรสเป็นเอกลักษณ์ของอาหารชนิดนั้นๆ นักวิจัยก็ปรุง (วิเคราะห์) ข้อมูลให้เกิดผลลัพธ์เป็นความรู้และความเข้าใจต่อประเด็นปัญหาที่ศึกษา โดยนัยเดียวกัน

สิ่งที่กล่าวมาในส่วนที่สองนี้เป็นเรื่องของ “วิธีการ” โดยตรง วิธีการนั้นมีองค์ประกอบของมันอยู่ 2 ส่วน คือส่วนที่เป็น *ตัวเครื่องมือ* กับส่วนที่เป็น *ความรู้ความสามารถ (ทักษะ)* ในการใช้เครื่องมือ นักวิจัยที่ดีจะต้องมีครบทั้งสองอย่าง นั่นคือมีความรู้ สร้างเครื่องมือเป็น และใช้เครื่องมือเป็น จึงจะสามารถหาข้อมูลได้ตามที่ต้องการ และปรุง (วิเคราะห์) ข้อมูลให้เกิดผลลัพธ์ตามที่ประสงค์ได้

แต่การวิจัยไม่ใช่สิ่งที่จะสำเร็จได้โดยอาศัยความรู้ในหลักการแห่งระเบียบวิธี หรือ “ศาสตร์” เพียงอย่างเดียว เท่านั้น แต่ยังอาศัย “ฝีมือ” หรือ “ศิลปะ” ของนักวิจัยด้วย ดังนั้น เราจึงไม่อาจหวังได้เสมอไปว่า ถ้าให้นักวิจัยหลายคนทำการศึกษาเรื่องเดียวกัน ด้วยเป้าหมาย วัตถุประสงค์ ตลอดจนแนวคิดและข้อมูลเดียวกันแล้ว จะได้ผลลัพธ์เหมือนกันทุกประการ ความต่างที่เกิดขึ้น (ถ้ามี) อาจมีที่มาได้หลายทาง นับตั้งแต่ภูมิหลังของนักวิจัย ไปจนกระทั่งทักษะ (ฝีมือ) ในการ

ดำเนินการวิจัย ของนักวิจัยแต่ละคน เหมือนเราให้แม่ครัวหลายคนปรุงอาหารอย่างเดียวกัน โดยใช้สูตรและวัตถุดิบอย่างเดียวกัน เราก็ไม่อาจคาดหวังว่าจะได้รสชาติที่เหมือนกันทุกประการ จันใดก็จันนั้น

กิจกรรมทั้งหมดในกระบวนการวิจัยที่กล่าวมานี้ เป็นทั้งเรื่องของ “ศาสตร์” คือความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำกรวิจัยและความรู้ในหลักการหรือระเบียบวิธี และเป็นทั้ง “ศิลปะ” คือทักษะเฉพาะตัวของนักวิจัย ซึ่งประกอบด้วยทักษะอันเกิดจากการฝึกฝนจนชำนาญ ความคิดสร้างสรรค์ และจินตนาการ อันเป็นคุณสมบัติเฉพาะตัวของนักวิจัยแต่ละคน

ข้อที่ควรเน้นในที่นี้ก็คือ ศาสตร์และศิลป์ในการวิจัยนั้นไม่ใช่สิ่งที่ตายตัวหรือถูกกำหนดโดยปัจจัยทางชีวะใดๆ ทั้งสิ้น แต่เป็นสิ่งที่สามารถเรียนรู้และฝึกฝนเอาได้ เช่นเดียวกับศาสตร์และศิลป์ในเรื่องอื่นๆ

องค์ประกอบสำคัญในระเบียบวิธีการวิจัย

สิ่งที่นักวิจัยจะต้องทำหรือต้องคำนึงถึงอยู่เสมอในกระบวนการทำวิจัย (ระเบียบวิธี) ดังกล่าวมาข้างต้น สามารถจะสรุปเป็นองค์ประกอบหลักๆ ได้ดังนี้

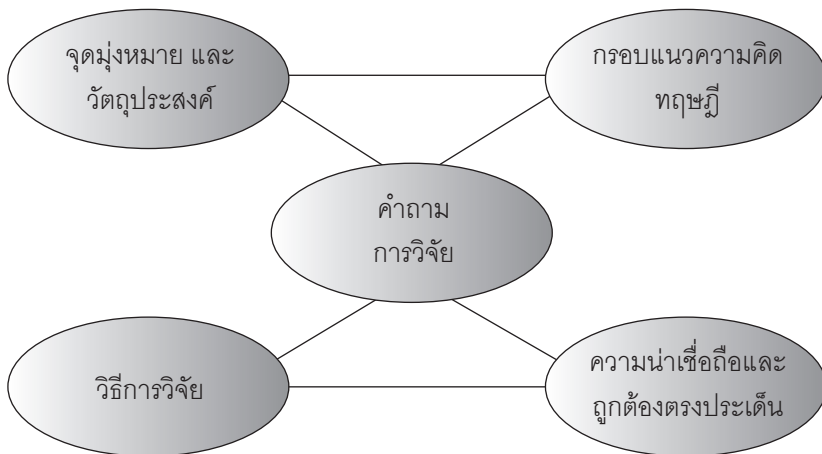
- 1) คำถามการวิจัย
- 2) จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการวิจัย
- 3) แนวคิดทฤษฎีที่จะใช้เป็นกรอบในการค้นคว้าวิจัย
- 4) วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการทำวิจัย
- 5) ความถูกต้องและความน่าเชื่อถือ

องค์ประกอบทั้ง 5 นี้ เป็นสิ่งที่นักวิจัยจะต้องคิดและวางแผนให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ก่อนลงมือทำการวิจัย ถ้านักวิจัยไม่ได้คิดและวางแผนสิ่งเหล่านี้ให้ดีก่อน ผู้รู้ท่านแนะนำว่ายังไม่ควรลงมือทำการวิจัย กระบวนการคิดและวางแผนสิ่งเหล่านี้เรียกในภาษาตำราระเบียบวิธีการวิจัยว่า การออกแบบการวิจัย (research design)

ควรจะหมายเหตุตรงนี้ว่า องค์ประกอบของระเบียบวิธีวิจัยทุกอย่างที่กล่าวมาข้างต้น มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ชนิดที่ว่า ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบหนึ่ง ก็มักจะทำให้องค์ประกอบอื่น อย่างน้อยก็ข้อใดข้อหนึ่ง เปลี่ยนไป

ด้วย ผู้รู้บางท่านจึงบอกว่า องค์ประกอบเหล่านี้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน (Maxwell, 1996; Creswell, 1998) ดังแสดงในรูปที่ 1

รูปที่ 1 แสดงความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบทั้ง 5 ของการออกแบบการวิจัย

ที่มา: ปรับจาก Maxwell, 1996: P.5

ต่อไปนี้จะกล่าวถึงองค์ประกอบแต่ละส่วนเหล่านี้โดยสังเขป โดยจะกล่าวถึงในฐานะเป็นการออกแบบหรือการวางแผนสำหรับการวิจัย เรื่องนี้มีรายละเอียดมากกว่าที่จะกล่าวถึงให้หมดได้ในเนื้อที่อันจำกัดนี้ ผู้สนใจอาจจะขวนขวายศึกษาได้จากตำราที่มีอยู่ (เช่น ซาย โพรลิตา, 2550; Maxwell, 1996)

1. คำถามการวิจัย (research question)

เราทำการวิจัยก็เพื่อจะหาคำตอบสำหรับคำถามอย่างใดอย่างหนึ่ง คำถามสำหรับการวิจัยนั้นต่างจากคำถามในชีวิตประจำวันทั่วไปของเราอยู่บ้าง กล่าวคือ คำถามในการวิจัยมักเป็นคำถามที่ต้องการข้อมูลมาประกอบในการตอบ และมักเป็นคำถามที่ต้องการคำตอบในรูปของการอธิบาย ไม่ใช่คำถามประเภท “ใคร”

หรือ “อะไร” เลยๆ แต่มักเป็นคำถามประเภท “ทำไม” และ “อย่างไร” มากกว่า โดยเฉพาะในการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น มักให้ความสำคัญแก่คำถามประ “ทำไม” และ “อย่างไร” เป็นพิเศษ

คำถามนั้นอาจจะเป็นประเด็นที่น่ารู้ในเรื่องอะไรก็ได้ แต่ควรเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อส่วนรวม เช่น องค์กร ชุมชน สังคม หรือมนุษยชาติ ไม่ควรเป็นเรื่องที่เพียงแต่สนองความต้องการส่วนบุคคล คำถามในการวิจัยอาจเป็นเรื่องที่มีผลโดยตรงต่อการปฏิบัติ หรือการแก้ปัญหาเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ (สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ) หรืออาจเป็นคำถามที่ถ้าตอบได้ดีแล้วจะทำให้เราได้ความรู้ใหม่ที่ยังไม่เคยมีการค้นพบมาก่อน หรือได้ความรู้ต่อยอดให้แก่องค์ความรู้ที่มีอยู่อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ คำถามประเภทหลังนี้ เป็นคำถามที่เหมาะสมสำหรับการวิจัยพื้นฐาน (basic research)

ในการสร้างคำถามสำหรับการวิจัย ควรพยายามถามตัวเองว่า ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้เราจะต้องการรู้หรือต้องการทำความเข้าใจอะไรบ้าง มีเรื่องอะไรบ้างที่ยังไม่มีใครรู้แต่เราเห็นว่าควรรู้ ในการวิจัยเรื่องนี้เราจะพยายามตอบคำถามอะไรบ้าง และคำถามเหล่านั้น เกี่ยวข้องกันอย่างไร

คำถามการวิจัยต้องชัด และมีความเจาะจง (specific) พอสมควร คำถามกว้างๆ ไม่ได้ช่วยให้การวิจัยดีขึ้นแต่อย่างใด นอกจากทำให้การทำวิจัยยากขึ้นแล้ว คำถามการวิจัยที่กว้างๆ ยังสะท้อนให้เห็นว่านักวิจัยอาจจะยังไม่ได้คิดถึงเกี่ยวกับเรื่องที่จะศึกษาอย่างดีพอ แต่คำถามที่แคบเกินไปก็มักทำให้ผลการวิจัยมีค่าน้อย คำถามการวิจัยจึงควรมีความเจาะจงแต่ก็ไม่แคบจนเกินไป ในการทำวิจัยเรื่องหนึ่งไม่ควรมีคำถามมากเกินไป สำหรับโครงการวิจัยที่มีขนาดเล็กไม่ควรมีคำถามมากเกินไป 2-3 คำถาม แม้มีคำถามเดียวก็ไม่ได้เสียหายอะไร ขึ้นอยู่กับว่าคำถามต้องการคำตอบที่กว้างขวางลึกซึ้งเพียงใด

วิธีการตั้งคำถามในการวิจัยนั้นอาจทำได้ 3 แบบ คือ

- ตั้งคำถามแบบยึดกลุ่มเป้าหมายเป็นหลัก คำถามประเภทนี้ มุ่งหาคำตอบสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่เจาะจง หรือกลุ่มเป้าหมายที่ไม่เจาะจงก็ได้ เช่น “วัยรุ่นสร้างอัตลักษณ์ทางเพศกันอย่างไร” (ระบุกลุ่มเป้าหมาย แต่ไม่เจาะจง) หรือ “วัยรุ่นหญิงที่อยู่นอกระบบ

โรงเรียนสร้างอัตลักษณ์ทางเพศกันอย่างไร” (ระบะกลุ่มเป้าหมายที่เจาะจง)

- ตั้งคำถามที่บอกไปถึงข้อมูลที่ต้องการ รูปแบบของการตั้งคำถาม อาจบอกไปถึงประเภทของข้อมูลว่าเป็นอะไร เจาะจงสำหรับข้อมูล เรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือว่าเปิดกว้างสำหรับข้อมูลทั่วไปในเรื่องนั้นๆ ตัวอย่างของการตั้งคำถามแบบเจาะจงข้อมูล เช่น “การอยู่ใน ครอบครัวที่แตกแยกมีผลต่อสัมฤทธิ์ผลของการเรียนของเด็กอย่างไร” “คุณภาพทางอารมณ์ของเด็กเกี่ยวข้องกับภูมิหลังการเลี้ยงดู”
- คำถามแบบมุ่งเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร หรือผลกระทบ ของปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่ง จุดเน้นของคำถามแบบนี้อยู่ที่ว่า เมื่อมีความผันแปรในปัจจัยตัวหนึ่งแล้วจะก่อให้เกิดความแตกต่างใน ปัจจัยอีกตัวหนึ่งอย่างไร สิ่งที่คำถามมองหาคือสหสัมพันธ์ของปัจจัย ตัวหนึ่งกับอีกตัวหนึ่ง เช่น “นักเรียนที่มาจากครอบครัวแตกแยกมีผล สัมฤทธิ์ทางการเรียนด้อยกว่านักเรียนที่มาจากครอบครัวที่ไม่ แตกแยกจริงหรือไม่”

คำถามการวิจัย (research question) ถือเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดในการ ออกแบบการวิจัย คำถามหรือโจทย์การวิจัยนั้น เป็นทั้งจุดเริ่มต้นและเป็นศูนย์กลาง (hub) ของการวางแผนการทำวิจัย เพราะเหตุนี้ ในการออกแบบส่วนอื่น เช่น กรอบ แนวคิด หรือวิธีการวิจัย นักวิจัยจะต้องคำนึงถึงคำถามการวิจัยอยู่เสมอ นั่นคือต้อง หมั่นถามหรือเตือนตัวเองอยู่บ่อยๆ ว่า เช่น ถ้ามองว่ากรอบแนวคิดนี้ จะนำไปสู่การ ตอบโจทย์การวิจัยได้ดีเพียงใด หรือถ้าออกแบบกลุ่มตัวอย่างเป็นอย่างนี้ จะทำให้ เข้าถึงข้อมูลที่จะตอบคำถามการวิจัยได้ดีที่สุดหรือยัง ฯลฯ ดังนั้น นักวิจัยต้อง กำหนดไว้ในใจเสมอว่า ในเบื้องต้นของการออกแบบ คำถามจะต้อง “ดี” คือ นอกจากจะมีความชัดเจนและเจาะจงแล้ว ควรเป็นคำถามที่มีนัยเชิงปฏิบัติ หรือนัย ในเชิงทฤษฎี หรือทั้งสองอย่าง ถ้าเป็นการวิจัยพื้นฐาน (basic research) คำถาม การวิจัยที่ดีคือคำถามที่สามารถเชื่อมโยงไปยังแนวคิดหรือทฤษฎีที่มีอยู่อย่างใด อย่างหนึ่ง หรือมีจะนั้นก็ควรเป็นคำถามที่มีศักยภาพที่จะพัฒนาไปสู่การได้คำ อธิบาย หรือแนวคิดใหม่ๆ ได้ขึ้นมา

2. จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์

จุดมุ่งหมาย (goal) ของการวิจัยคือเป้าหมายที่นักวิจัยต้องการบรรลุถึงด้วยการทำวิจัย เปรียบเสมือนธงที่ปักไว้เพื่อบอกนักวิจัยว่าจะต้องไปให้ถึง ส่วนวัตถุประสงค์ (objective) นั้นเป็นสิ่งที่นักวิจัยต้องการจะทำและต้องการจะรู้ เพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ในการออกแบบจุดมุ่งหมายของการศึกษาควรพยายามตอบคำถามเหล่านี้:

เป้าหมายสูงสุดของการศึกษาของเราคืออะไร?

มีประเด็นอะไรบ้างที่ต้องการทำความเข้าใจ และประเด็นเหล่านั้นมีความสำคัญอย่างไร?

ทำไมจึงควรมีการศึกษาเรื่องนี้?

มีเหตุผลอะไรที่เราต้องให้ความสำคัญแก่เรื่องนั้น?

และการศึกษาที่เราเสนอว่าจะทำนั้นจะมีคุณค่าเพียงใด?

คำตอบที่ชัดเจนต่อคำถามเหล่านี้ จะนำไปสู่การสร้างคำถามการวิจัยที่ดีได้นั้นหมายความว่า เพียงการที่จะตั้งจุดมุ่งหมายการวิจัยให้ดี นักวิจัยจำต้องอ่านค้นคว้า และแลกเปลี่ยนความคิดกับคนอื่นอย่างมากพอ จนถึงระดับที่ทุกอย่าง “ตกผลึก” ดีแล้ว นั่นแหละจึงจะมั่นใจ

จุดมุ่งหมายจะเป็นสิ่งที่บอกไว้ว่าวัตถุประสงค์ควรจะเป็นอะไร กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ วัตถุประสงค์จะต้องสนอง หรือสอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย

จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการวิจัยทำหน้าที่สองประการไปพร้อมๆ กัน คือในแง่หนึ่งจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์บอกนักวิจัยว่าการวิจัยเรื่องนั้นจะต้องไปให้ถึงจุดไหน และจะต้องทำอะไรบ้างจึงจะบรรลุถึงจุดนั้นอย่างประสบความสำเร็จ ขณะเดียวกัน จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ก็ทำหน้าที่กำหนดขอบเขตหรือ “พื้นที่” ที่นักวิจัยจะต้องทำงานว่าจะอยู่ในเรื่องอะไรและในประเด็นอะไรบ้าง

ตัวอย่างเช่น ถ้าจุดมุ่งหมายคือ “การทำความเข้าใจอัตลักษณ์ทางเพศ (sexual identity) หนุ่มสาวสมัยใหม่” จุดมุ่งหมายนี้ก็เปรียบเสมือนธงที่เราปักเอาไว้ ก่อนว่าในการทำวิจัยเราจะไปให้ถึงจุดนั้น และด้วยจุดมุ่งหมายนี้ เราอาจกำหนดวัตถุประสงค์ คือสิ่งที่จะต้องทำเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของเราดังนี้ เช่น:

- เพื่อศึกษารูปแบบและความหลากหลายของอัตลักษณ์ทางเพศของหนุ่มสาวสมัยใหม่
- เพื่อทราบอิทธิพลของปัจจัยทางจิตวิทยา ทางสังคม วัฒนธรรม และสื่อ ที่มีต่อการหล่อหลอมอัตลักษณ์ทางเพศของหนุ่มสาวสมัยใหม่

3. แนวคิดทฤษฎีในการวิจัย

“แนวความคิดในการวิจัย” บางทีก็เรียกว่า “กรอบแนวคิด” (conceptual framework) คือความเชื่อ หรือข้อสรุปเบื้องต้นของนักวิจัยว่า ในภาพรวมสิ่งที่เราจะศึกษานั้นน่าจะเป็นอย่างไร กล่าวอีกนัยหนึ่ง แนวความคิดในการศึกษาก็คือ “ระบบมโนทัศน์, ข้อสรุป, สิ่งที่เราคาดหวัง, ความเชื่อ และทฤษฎีที่สนับสนุน และให้แนวทางในการทำวิจัย” (Maxwell, 1996: 25) แนวความคิดนี้นับว่าเป็นส่วนที่สำคัญอย่างมากส่วนหนึ่งในการออกแบบการวิจัย ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของแนวคิดที่เราสร้างขึ้นมาจากความรู้และประสบการณ์ของเรา หรืออาจจะเป็น “แบบจำลอง” (model) เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เราศึกษา ว่าปรากฏการณ์นั้นน่าจะเป็นไปอย่างไร

เวลาพูดถึงแนวความคิดหรือทฤษฎี บางท่านมักจะรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ใหญ่โต เป็นนามธรรมที่ยากแก่การเข้าใจ หรือแม้กระทั่งเป็นเรื่อง “ลึกลับ” แต่ความจริงทฤษฎีในการวิจัยนั้นไม่ใช่อะไรอื่นนอกจากเป็นระบบความคิดอันประกอบด้วยมโนทัศน์ ที่วางแนวทางให้แก่การค้นคว้าวิจัยเพื่อหาคำตอบ โดยกำหนดความสัมพันธ์ที่มีเหตุผลให้แก่สิ่งที่ปัจจัยต่างๆ (LeCompte and Preissle, 1993) ทฤษฎีไม่จำเป็นต้องเป็นนามธรรม หรือมีลักษณะเป็นข้อความเชิงปรัชญา ที่ซับซ้อนเข้าใจได้ยากเสมอไป (Maxwell, 1996)

เราอาจจะมองทฤษฎีในฐานะเป็นแนวทางของคำอธิบาย ตั้งแต่คำอธิบายเรื่องง่าย ๆ และตรงไปตรงมา อย่างเช่นคำอธิบายว่า อะไรเป็นเหตุให้เราปวดศีรษะในวันนี้ (นอนไม่พอ, สายตาไม่ดี, มีเรื่องกลุ่มใจ ฯลฯ) ไปจนถึงคำอธิบายที่เป็นนามธรรมที่ซับซ้อนชนิดที่เรียกกันว่าเป็น “อภิทฤษฎี” (grand theory) เช่น ทฤษฎีโครงสร้างทางสังคม (theory of social structure), ทฤษฎีหลังแนวสมัยใหม่ (postmodernism) หรือทฤษฎีอรรถปริวรรตศาสตร์ (Hermeneutics) เป็นต้น กล่าว

โดนสรุป แนวคิดหรือทฤษฎีทำหน้าที่เป็นเหมือนแว่นตาสีต่างๆ ที่ทำให้ผู้สวมแว่นมองเห็นอะไรๆ เป็นสีของสีแว่นตาไปหมด (นึกถึงเพลง “ผู้ใหญ่ลี” แล้วจะเข้าใจว่าแว่นกันแดดสีดำทำให้ผู้ใหญ่รู้สึกเหมือนว่าฝนกำลังจะตก อย่างไร) โดยนัยนี้การนำเอาแนวคิดหรือทฤษฎีอันใดอันหนึ่งมาใช้ในการวิจัย ก็เปรียบเหมือนกับการที่เราสวมแว่นตาสีใดสีหนึ่งนั่นเอง คนที่สวมแว่นตาสีอะไร สิ่งที่เขาเห็นก็มักจะมีแนวโน้มเป็นสีนั้น ดังนั้นแนวคิดหรือทฤษฎีจึงเป็นเหมือน “มุมมอง”

กรอบแนวคิดที่เราสร้างขึ้นสำหรับการวิจัยนั้น มีลักษณะเป็น “ทฤษฎีชั่วคราว” (tentative theory) เกี่ยวกับสิ่งที่เราศึกษา ทฤษฎีชั่วคราวนี้จะบอกเราว่าเพราะเหตุใดปรากฏการณ์ที่เราจะศึกษาจึงน่าจะเกิดขึ้นและเป็นไปอย่างที่เราคิด (Maxwell, 1996) สิ่งที่ทฤษฎีชั่วคราวนี้ทำก็คือ ใ้แนวทางในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เราจะศึกษา ขณะเดียวกันก็ให้แนวทางในการทำวิจัยของเราด้วยว่าเราจะหาข้อมูลอะไรมาพิสูจน์ให้ประจักษ์ตามแบบจำลองคำอธิบายในกรอบความคิดของเรา

ทฤษฎีที่เราใช้ในการวิจัยทั่วไป มักเป็นข้อความที่บ่งความสัมพันธ์ของ **มโนทัศน์** จำนวนหนึ่ง กล่าวคือเป็นประพจน์หรืออูัตติ (propositions) ที่มีความสามารถในการอธิบาย (Holloway, 1997) มโนทัศน์ในทฤษฎีนั้นอาจมีได้ตั้งแต่สองมโนทัศน์ขึ้นไป ยังมีมโนทัศน์เกี่ยวข้องในคำอธิบายมากเท่าไร ทฤษฎีก็จะซับซ้อนมากเท่านั้น เช่น ในทฤษฎีที่อธิบายว่าเหตุใดฝนจึงตก มโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องอาจได้แก่ อุณหภูมิ ความชื้นในอากาศ และความกดอากาศ ทฤษฎีที่อธิบายการยอมรับหรือไม่ยอมรับนวัตกรรมใหม่ๆ ของเกษตรกรรายย่อย อาจเกี่ยวกับมโนทัศน์ชุดหนึ่ง เช่น ข้อจำกัดทางเทคโนโลยีที่มีอยู่ ผลตอบแทนที่คาดว่าจะได้รับ ตลาดและราคาผลผลิต ความต้องการแรงงาน ที่ดินของครัวเรือน และฐานะความเป็นอยู่ของครัวเรือน ฯลฯ (มโนทัศน์เหล่านี้ บางท่านอาจจะเรียกว่า “ตัวแปร”)

แนวความคิดหรือทฤษฎีจะบอกว่า มโนทัศน์ต่างๆ ที่นักวิจัยนำมาพิจารณานั้นสัมพันธ์อย่างไรกับสิ่งที่ต้องการจะอธิบายหรือหาคำตอบ (ในการวิจัยเชิงปริมาณ สิ่งที่เราต้องการอธิบายมักถูกเรียกว่า “ตัวแปรตาม”) ความสัมพันธ์นั้นอาจจะอยู่ในลักษณะที่ปัจจัยตัวหนึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดปัจจัยอีกตัวหนึ่ง โดยตรงหรือโดยอ้อม (คือมีผลผ่านปัจจัยตัวอื่นก่อน) หรืออาจจะอยู่ในรูปที่ทั้งสองต่างมีผลต่อกัน

และกันก็ได้

ในแง่ของการวิจัยเชิงคุณภาพ การมีกรอบแนวคิดทฤษฎีอะไรไว้ก่อนลงมือทำการวิจัยนั้นอาจเป็นทั้งคุณและโทษ ที่เป็นคุณก็คือกรอบแนวคิดทฤษฎีช่วยให้แนวทาง และคอยกำกับทิศทางการวิจัยของเราเสมือนเป็นแผนที่ให้แก่การเดินทางของเรา เพื่อมุ่งไปสู่จุดมุ่งหมายที่เราตั้งเอาไว้ แต่ก็อาจเป็นโทษได้ เพราะธรรมชาติของแนวคิดทฤษฎีนั้นมีลักษณะเหมือนสปอตไลท์ ที่ส่องแสงสว่างให้เห็นชัดได้เฉพาะสิ่งที่อยู่ในขอบเขตที่แสงไฟส่องไปถึงเท่านั้น สิ่งที่อยู่นอกขอบเขตของแสงสปอตไลท์นั้นออกไปจะไม่ได้รับแสงสว่าง นั้นหมายความว่าอะไรที่อยู่นอกกรอบแนวคิดของเรา เราอาจจะมองไม่เห็นความสำคัญหรืออาจมองข้ามได้

นักวิจัยเชิงคุณภาพบางท่านมีแนวคิดว่าการมีแนวคิดและทฤษฎีไว้ก่อนสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพนั้นไม่ใช่สิ่งจำเป็น แนวคิดนี้มีทั้งผู้ที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ถ้าทำการวิจัยเชิงคุณภาพแบบ Grounded Theory Method อย่างเคร่งครัด¹ การตั้งทฤษฎีและสมมติฐานไว้ก่อนอาจไม่จำเป็น แต่บางท่านก็เห็นว่า การมีกรอบแนวคิดและทฤษฎีในการวิจัยเชิงคุณภาพไม่ใช่เรื่องที่เสียหาย ดีเสียอีกที่นักวิจัยจะได้มีอะไรเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัย นักวิจัยจะได้ไม่ “มะงุมมะงาหรา” อยู่นานเกินกว่าความจำเป็น แต่ข้อสำคัญนักวิจัยต้องรู้จักยืดหยุ่น ตามที่ข้อมูลชี้แนะ ไม่ใช่ยึดติดอยู่แต่ในกรอบแนวคิดโดย “ไม่ฟัง” ข้อมูลเลย (ดู Silverman, 2000) ในการวิจัยเชิงคุณภาพ กรอบแนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนสมมติฐาน ไม่ได้มีไว้ให้ยึดติดแต่มีไว้เพื่อเป็นแนวทางทำการค้นคว้าวิจัย ถ้ากรอบแนวคิดไม่เหมาะสมกับข้อมูลที่ได้รวบรวมมา ก็อาจปรับได้ตามสมควร

4. วิธีการวิจัย

เกี่ยวกับวิธีการวิจัย (*methods*) มีคำถามสำคัญที่เราควรพิจารณาคือ เราจะใช้แนวทางการวิจัย (*approach*) และ *เทคนิคในการเก็บ* และ *การวิเคราะห์* ข้อมูลอะไรบ้าง เราจะมีวิธีการบูรณาการข้อมูลที่รวบรวมมาโดยใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลแบบต่างๆ ได้อย่างไร และจะทำการสังเคราะห์ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลแบบ

¹ การวิจัยเชิงคุณภาพแบบ Grounded Theory Method ใช้แนวทางแบบอุปนัย (*inductive approach*) อย่างเคร่งครัด รายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการแบบอุปนัย โปรดดู ชาย โพธิสิตา 2550, บทที่ 3

ต่างๆ ให้เข้ากันเป็นเนื้อเดียวได้อย่างไร

ส่วนนี้ของการออกแบบหรือการวางแผนการวิจัย (ไม่ว่าจะเป็นการวิจัยเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพก็ตาม) ประกอบด้วยส่วนย่อยอีก 3 ส่วน คือ (1) ข้อมูลและแหล่งที่เราจะได้มาซึ่งข้อมูล ซึ่งอาจจะเป็นบุคคล กลุ่มคน ชุมชน หรือพื้นที่ ในระดับใดระดับหนึ่งด้วย (2) วิธีการที่จะใช้ในการเก็บข้อมูล และ (3) วิธีการที่จะใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ประเด็นเรื่องวิธีการวิจัยนั้น นักวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์มีวิธีการวิจัยหลักๆ ให้เลือกอยู่สองแบบ คือ จะทำวิจัยแบบเชิงปริมาณ (quantitative) หรือเชิงคุณภาพ (qualitative) ก็ได้ หรือจะใช้ทั้งสองแบบก็ได้ ขึ้นอยู่กับหัวข้อวิจัยและเนื้อหาของการวิจัย ถ้าเลือกวิธีการเชิงปริมาณ การดำเนินการวิจัยก็เป็นอย่างหนึ่ง ถ้าเลือกวิธีการเชิงคุณภาพ การดำเนินการวิจัยก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง

ข้อต่างหลักๆ ระหว่างสองแบบนี้อยู่ที่ลักษณะของข้อมูล วิธีเลือกตัวอย่างสำหรับศึกษา (แหล่งข้อมูล) เครื่องมือเก็บข้อมูล วิธีดำเนินการเก็บข้อมูล และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล รายละเอียดของระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเป็นเรื่องที่ผู้สนใจควรศึกษาเพิ่มเติมต่อไป ในที่นี้จะสรุปข้อแตกต่างที่สำคัญแต่เพียงย่อๆ ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ความแตกต่างหลักๆ ของวิธีการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

ประเด็นความแตกต่าง	เชิงปริมาณ	เชิงคุณภาพ
ข้อมูล	ใช้ข้อมูลเชิงปริมาณ	ใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพ
กลุ่มตัวอย่าง	ใช้กลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่	ใช้กลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก
การเลือกตัวอย่าง	ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างด้วยเทคนิคการสุ่มต่างๆ ตามความเหมาะสมกับสภาพที่เป็นจริงของประชากร	เลือกตัวอย่างศึกษาด้วยวิธีการเจาะจงเพื่อให้เหมาะสมกับลักษณะหัวข้อและเนื้อหาของการ

	เป้าหมายของการศึกษามุ่งให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่มีความเป็นตัวแทน	วิจัย ไม่ได้มุ่งกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนมากเท่ากับการได้ตัวอย่างที่สามารถให้ข้อมูลที่ตีเข้าข่าย และเหมาะสมกับประเด็นที่ศึกษา
เครื่องมือเก็บข้อมูล	ใช้วิธีการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถามที่มีโครงสร้างเป็นมาตรฐานเดียวกัน (structured questionnaire) สำหรับผู้ตอบทุกคน เป็นหลัก หรือไม่ก็เป็นแบบสอบถามที่ให้ผู้ตอบกรอกข้อมูลด้วยตนเอง	ใช้วิธีการสังเกต การสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม หรือการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารแบบต่างๆ อาจใช้หลายวิธีในงานวิจัยเดียวกัน
การวิเคราะห์	ใช้วิธีการทางสถิติเป็นหลัก หาข้อสรุปจากกระบวนการทางสถิติ	ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ที่ต้องอาศัยการตีความข้อมูลเชิงประจักษ์

4.1 เทคนิคในการเก็บข้อมูล: เพราะข้อมูลที่ต้องการคือข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งมีลักษณะเป็นข้อความพรรณนารายละเอียดปรากฏการณ์ที่ศึกษาแบบลงลึก เป็นองค์รวม และให้ความสำคัญแก่ทัศนะ ความหมาย และบริบทของผู้ให้ข้อมูล วิธีการที่จะใช้เก็บข้อมูลจะต้องมีลักษณะและความสามารถเหมาะที่จะเข้าถึงข้อมูล เช่นนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ วิธีการสำหรับเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพหลักๆ มีหลายแบบ แต่ที่นักวิจัยส่วนมากใช้กันคือการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview)

หรือที่บางท่านเรียกว่าการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างที่เคร่งครัด (unstructured interview) การสังเกตทั้งแบบที่นักวิจัยมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในสถานการณ์ที่ ถูกศึกษา (participant and non-participant observations) การสัมภาษณ์ในรูปแบบของการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) และการรวบรวมข้อมูลที่มีอยู่ใน รูปแบบของเอกสาร (documents) และเครื่องใช้ (artifact) เป็นต้น

นักวิจัยมือใหม่บางท่านมักเข้าใจว่า วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพที่กล่าวมาข้างต้น ไม่ใช่วิธีที่ยาก และใครๆก็คงสามารถนำไปใช้ได้ แต่ความจริงไม่ได้ง่ายอย่างที่คิด เพราะถ้าจะใช้ให้ได้ผลดี นักวิจัยต้องการการฝึกฝนจนเกิดทักษะอย่างเพียงพอ นอกจากนี้ ทักษะอย่างเดียวยังไม่สามารถจะประกันได้ว่าจะประสบความสำเร็จ จะต้องมีความรู้ในเรื่องนั้นๆ ด้วย ตัวอย่างเช่น การสัมภาษณ์เชิงลึกจะประสบความสำเร็จผู้สัมภาษณ์จะต้องมีพื้นฐานความรู้ในเรื่องที่ทำการสัมภาษณ์พอสมควร และต้องทำการบ้านก่อนการสัมภาษณ์มาอย่างดี อีกทั้งยังต้องมีทักษะในการสนทนาที่ ในด้านหนึ่ง ต้องสามารถทำให้การสัมภาษณ์ดำเนินไปเหมือนกับการสนทนาในชีวิตประจำวัน คือไม่เป็นทางการ แต่อีกด้านหนึ่ง ต้องสามารถเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการได้อย่างดี

ในการสังเกต ที่จะให้ประสบความสำเร็จยิ่งยากมากกว่า เพราะการสังเกตเพื่อการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ไม่ใช่เพียงการใช้ตาดูหูฟังแบบ passive อย่างเดียวเท่านั้น แต่เป็นการสังเกตอย่าง active คือผู้สังเกตจะต้องรู้ว่าจุดสำคัญของปรากฏการณ์ที่สังเกตนั้นคืออะไร ขณะเดียวกันก็ตั้งคำถามสิ่งที่ได้เห็น สิ่งที่ได้ฟัง อยู่ตลอดเวลา และเมื่อได้โอกาสก็ต้องซักถามสิ่งที่สงสัย เพื่อให้มั่นใจว่าสิ่งที่ตัวเองเข้าใจถูกต้องในทัศนะของผู้ถูกสังเกต นักวิจัยจะต้องทำทั้งหมดนี้ไปพร้อมๆ กับการจดบันทึก เมื่อได้โอกาสจด หรือมีขณะนั้นก็ต้องจดจำรายละเอียดสิ่งที่ได้เห็น ได้ฟัง เพื่อนำมาเขียนบันทึกอย่างเป็นกลางในภายหลัง

วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ จึงมีทั้งส่วนที่เป็นศาสตร์และส่วนที่เป็นศิลป์ ควบคู่กันไป นั่นหมายความว่า นอกจากต้องหาความรู้ความเข้าใจจากการอ่านการ ฟังผู้อื่นแล้ว นักวิจัยต้องฝึกฝนเพื่อให้เกิดความชำนาญในการใช้เครื่องมือชนิดต่างๆ ในการเก็บข้อมูลด้วย และต้องเข้าใจว่าวิธีการแต่ละวิธีมีทั้งข้อดีและข้อจำกัด นักวิจัยจึงต้องเลือกวิธีที่เหมาะสมกับลักษณะข้อมูลที่ต้องการ และเหมาะสมกับ

แหล่งข้อมูลแต่ละชนิดด้วย

ถ้าเปรียบเทียบการเก็บข้อมูลเหมือนการหาวัดถุดิบมาเป็นเครื่องปรุงอาหาร และ ถ้าคนปรุงอาหาร (สุก) ต้องหาวัดถุดิบเพื่อมาเป็นเครื่องปรุงด้วยตัวเขาเอง เขาจะต้องมีความรู้และมีศิลปะในการใช้เครื่องมือต่างๆ เพื่อหาวัดถุดิบแต่ละชนิดที่เขาต้องการ ฉะนั้น นักวิจัยก็ต้องมีความรู้และทักษะในการใช้เครื่องมือเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลแต่ละชนิดที่เขาต้องการ ฉะนั้น

4.2 เทคนิคในการวิเคราะห์ข้อมูล: ถ้าการเก็บรวบรวมข้อมูลเปรียบได้กับการที่พ่อครัวหาและคัดเลือกวัตถุดิบสำหรับปรุงอาหาร การวิเคราะห์ข้อมูลก็เปรียบได้กับการลงมือปรุงวัตถุดิบที่หามาเหล่านั้น ให้เป็นอาหารชนิดที่ต้องการ นั่นเอง พ่อครัวอาจเริ่มต้นด้วยการ “เตรียมวัตถุดิบ” เพื่อให้อยู่ในสภาพที่พร้อมจะปรุงได้ก่อน แล้วจึงลงมือปรุงให้เป็นแกง ผัด ทอด หรืออาหารชนิดใดๆ ตามที่ต้องการ

ในการปรุงอาหารนั้น ความรู้ในส่วนประกอบ (ingredients) ว่าจะต้องใส่ อะไรเท่าไร ในขั้นตอนการปรุงนั้นไม่ได้ประกันว่าอาหารที่ได้จะมีรสชาติอร่อย ผู้ปรุง ต้องมีศิลปะ หรือมีเคล็ดลับเป็นของเฉพาะตัวด้วย ข้อนี้ฉันใด ในการวิเคราะห์ข้อมูล นักวิจัยต้องใช้ทั้งศาสตร์ คือความรู้ในเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับสิ่งที่วิเคราะห์ และศิลป์ คือ เทคนิคเฉพาะตัว บวกกับจินตนาการ และความสามารถในการนำเสนอผลของการ วิเคราะห์ ฉะนั้น

การวิเคราะห์ข้อมูลมีสิ่งสำคัญที่นักวิจัยต้องทำหลักๆ 3 ประการ คือ (1) จัดระเบียบข้อมูล (data organization) (2) แสดงข้อมูล (data display) และ (3) หาข้อสรุป รวมทั้งตรวจสอบเพื่อยืนยันว่าข้อค้นพบและข้อสรุปที่ได้นั้นมีความถูกต้อง เชื่อถือได้มากน้อยเพียงใด (drawing/verifying conclusion) (ดู ชาย โพธิ์สิตา, 2550, บทที่ 10; Miles and Huberman, 1994)

การจัดระเบียบข้อมูล: ไม่ว่าจะเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพ การจัดระเบียบข้อมูล เป็นสิ่งจำเป็น เพราะข้อมูลที่เก็บมามากไม่ได้อยู่ในสภาพที่พร้อมจะทำการวิเคราะห์ได้ทันที (เหมือนวัตถุดิบที่พ่อครัวหามาเพื่อปรุงอาหาร ซึ่งโดยมากก็ไม่ได้อยู่ในสภาพที่พร้อมจะปรุงได้ทันที)

สำหรับการวิเคราะห์เชิงปริมาณ การจัดระเบียบข้อมูลอาจเริ่มมาตั้งแต่การทำแบบสอบถาม เพื่อให้ข้อมูลที่ได้สำหรับแต่ละตัวแปรมีระเบียบ สอดคล้องกัน

สำหรับผู้ตอบทุกราย ไปจนถึงการแปลงข้อมูลเป็นรหัส (ตัวเลข) เพื่อให้ง่ายในการจัดกลุ่มจัดประเภท และการใส่ข้อมูลลงในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เพื่อความรวดเร็วในการประมวลผล และการวิเคราะห์ทางสถิติ

สำหรับการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ การเตรียมข้อมูลรวมถึงการกระทำทุกอย่างที่มีผลให้ข้อมูลเป็นระเบียบ ง่ายแก่การค้นหาและเรียกขึ้นมาใช้ เพื่อจัดกลุ่มจัดประเภท ทำนองเดียวกับที่นักวิจัยเชิงปริมาณทำกับข้อมูลของเขา การกระทำที่ว่านี้อาจรวมถึงการจัดบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์ หรือการสังเกต (แล้วแต่กรณี) การถอดเทป (ถ้ามีการอัดเทป) และการค้นหา พร้อมทั้งทำเครื่องหมายข้อความที่มีความหมายเข้าเรื่องกับประเด็นที่ทำการวิเคราะห์ ในระบบข้อมูลทั้งหมด อย่างหลังนี้เป็นที่รู้จักกันไปในนาม “การให้รหัสข้อมูล”

แนวความคิดในการให้รหัสข้อมูลเชิงคุณภาพ ก็คล้ายกับการให้รหัสข้อมูลเชิงปริมาณ กล่าวคือ เราให้รหัสเพื่อความสะดวกในการจัดกลุ่มจัดประเภทข้อมูลที่เป็นเรื่องเดียวกัน รหัส ก็คือสัญลักษณ์ที่เรากำหนดเพื่อแทนความหมาย ที่เราพบในข้อความที่ปรากฏในข้อมูล สำหรับข้อความที่มีความหมายเดียวกัน เราจะกำหนดรหัสเป็นตัวเดียวกัน โดยนัยนี้ เราจะสามารถจะค้นหาเรื่องเดียวกัน สิ่งเดียวกันในข้อมูล และนำมาใช้ในการวิเคราะห์ได้ โดยอาศัยรหัสเป็นตัวสืบค้น

งานที่ทำภายในการให้รหัส คือการอ่านข้อมูลอย่างพิถีพิถัน และอ่านซ้ำแล้วซ้ำอีกหลายๆ เทียว จนจับได้ว่า มีประเด็นสำคัญ (themes) หรือมโนทัศน์ (concepts) ที่เข้าข่ายกับเรื่องที่กำลังทำการวิเคราะห์อะไร “โผล่ขึ้นมาให้เห็น” บ้าง (อาจมีจำนวนจำกัดเพียง 4-5 ประเด็น/มโนทัศน์ ขึ้นอยู่กับขอบข่ายของเรื่อง ที่ทำการวิเคราะห์)

ประเด็นหรือมโนทัศน์เหล่านี้จะถูกใช้เป็นหัวข้อ และเป็นแนวทางสำหรับค้นหา (identifying) ข้อความที่มีความหมายสำหรับจะเอามาวิเคราะห์ได้ โดยนัยนี้ภายใต้ประเด็น/มโนทัศน์ (หัวข้อ) หนึ่งๆ อาจจะมีข้อความที่ต้องให้รหัส จำนวนหลายข้อความ และข้อความเหล่านี้อาจจะกระจายอยู่ในที่ต่างๆ ในข้อมูลที่เรามีอยู่ ที่ว่ากระจายก็เพราะ โดยธรรมชาติแล้วข้อมูลเชิงคุณภาพ (เช่นข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก) ไม่ใช่ข้อมูลที่มีการจัดโครงสร้างไว้ก่อน (unstructured) ข้อมูลเรื่องเดียวกันจึงอาจกระจายอยู่ทั่วไปในการสนทนา และเมื่อถอดเทปออกมาก็จะ

พบว่ากระจายอยู่ในที่ต่างๆ ไม่เป็นระเบียบ ขึ้นอยู่กับการสัมภาษณ์ว่าเคลื่อนไหว (flow) ไปอย่างไร

การเลือกหาว่าข้อความตอนใดมีความหมายที่น่า “เก็บ” หรือนำให้รหัสไว้ ภายใต้ประเด็น/มโนทัศน์ (หัวข้อ) เรื่องใด ไม่ใช่เรื่องที่สามารบอกได้ง่ายๆ เพราะบ่อยครั้งที่เราไม่สามารถจะกำหนดความหมายของข้อความได้ตรงๆ ตามตัวหนังสือที่ปรากฏ แต่ต้องอาศัย *การตีความ* เอาว่า ข้อความที่ผู้ให้สัมภาษณ์พูดนั้น ความหมายจริงๆ ของมันคืออะไร นั่นแปลว่า ลำพังความหมายตามตัวหนังสือ (ความหมายในระดับผิวพื้น หรือ surface meaning) นั้นอาจใช้ไม่ได้ นักวิจัยต้อง “เจาะ” ลงไปถึงความหมายที่อยู่ลึกกว่านั้น (deep meaning)

ตรงนี้แหละคือสิ่งที่ทำลาย และต้องการทั้งศาสตร์และศิลป์ในส่วนของนักวิจัย เพราะข้อความเดียวกันอาจตีความได้มากกว่าหนึ่งความหมาย ถ้าให้หลายคนตีความ อาจได้ความหมายแตกต่างกัน เพราะเหตุนี้แหละ จึงไม่ควรให้นักวิจัยคนเดียวทำการให้รหัส ควรใช้สัก 2-3 คน ทำพร้อมกันในช่วงตอนนี้ เพื่อเอาผลมาเปรียบเทียบกัน จะได้แลกเปลี่ยนกันว่าการตีความของใครน่าจะมีเหตุผลนำไปใช้ในการวิเคราะห์นั้นมากกว่า

และโปรดสังเกตว่า การให้รหัสข้อมูลนั้น นักวิจัย “แตก” ข้อมูลออกเป็นส่วยย่อยๆ จำนวนมาก แต่ละส่วนมีความหมายเฉพาะของมัน และความหมายนั้นนักวิจัยกำหนดรหัสตัวหนึ่งขึ้นมาแทน ข้อความที่มีความหมายเดียวกันจะถูกให้รหัสตัวเดียวกัน โดยนัยนี้ ข้อมูลที่ถูกให้รหัสแล้วจึงถูก “ย่อ” ขนาดให้เล็กลง ทำให้ง่ายต่อการที่จะจัดการในการวิเคราะห์ต่อไป

ควรหมายเหตุตรงนี้ว่า ถ้าเราสามารถใช้อุปกรณ์คอมพิวเตอร์ช่วยในการให้รหัสได้ งานให้รหัสและการสืบค้นหาข้อมูลที่เราต้องการในเวลากวิเคราะห์จะเป็นงานที่น่าเบื่อหน่ายลง และรวดเร็วขึ้นมากด้วย นิमितที่ดีก็คือ เริ่มมีโปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่สามารถใช้ได้กับข้อมูลที่เป็นภาษาไทย แม้ว่าจะมีอุปสรรคอยู่บ้างก็ตาม เท่าที่มีข้อมูลอยู่ ณ เวลานี้มีโปรแกรม 2 โปรแกรมที่ใช้ได้กับข้อมูลที่อยู่ในรูปของภาษาไทย คือโปรแกรม NVivo กับ โปรแกรม ATLAS.Ti ผู้สนใจจะหาความรู้เพิ่มเติมในเรื่องนี้ได้ จาก Website: <http://www.qsrinternational.com/> (สำหรับ NVivo) และ <http://www.atlasti.com/> (สำหรับ ATLAS.Ti)

การแสดงข้อมูล: ถ้าการให้รหัสเป็นการแตกข้อมูลออกเป็นส่วนย่อยๆ ดังกล่าวข้างต้น การแสดงข้อมูลเป็นการนำเอาส่วนย่อยๆ เหล่านั้นกลับมารวมกันใหม่ (reassembling) แต่การนำกลับมารวมกันใหม่นี้ เราเอามารวมกันตามประเด็นหรือหัวข้อการวิเคราะห์ หรือพูดง่ายๆ คือเอามารวมกันเพื่อจัดเป็นกลุ่ม (categorization) เป็นหมวดหมู่ จุดมุ่งหมายของการทำเช่นนี้ก็เพื่อให้ข้อมูลในแต่ละกลุ่มสามารถ “บอก” หรือ “พูด” ออกมาอย่างเป็นเรื่องเป็นราว

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ นี่เป็นขั้นตอนที่นักวิจัยเลือกเอาข้อมูลที่แตกออกเป็นหน่วยย่อยๆ ในตอนให้รหัสกลับเข้ามารวมกันใหม่ เพื่อให้ได้ความหมายและให้ความเข้าใจอีกระดับหนึ่ง การรวมกันในขั้นนี้ไม่ใช่รวมแบบนำเอาทุกอย่างกลับเข้ามาไว้ที่เดิม หากแต่เป็นการรวมเพื่อจัดให้เกิดเป็นกลุ่มเป็นประเภท ตามความหมายที่สัมพันธ์กันของข้อความเหล่านั้น การรวมกันในลักษณะเช่นนี้จะทำให้เกิด “ความหมายใหม่” อันจะช่วยให้เข้าใจและตอบคำถามในการวิจัยได้ โปรดสังเกตว่า ความหมายใหม่นี้เอง คือสิ่งที่ข้อมูล “พูด” หรือบอกเราว่ามันคืออะไร

สิ่งที่ท้าทายในขั้นนี้คือ การจัดกลุ่ม/จัดประเภทข้อมูล ตามความหมายที่สัมพันธ์กันของข้อมูลหน่วยนั้นๆ ตรงนี้นักวิจัยต้องอาศัยความรู้พื้นฐานในเรื่องที่ทำการวิจัยของตัวเองอย่างมาก ถ้าไม่มีความรู้เพียงพอก็อาจจะมองไม่ค่อยออกว่า อะไรควรจะสัมพันธ์กับอะไรในลักษณะที่มีความหมายในทิศทางที่จะตอบคำถามการวิจัยได้ นักวิจัยเชิงคุณภาพบางท่านเลือกที่จะทำตาราง เพื่อแสดงข้อมูลให้เห็นชัดๆ ว่าสาระสำคัญของข้อมูลในแต่ละเรื่อง แต่ละประเด็นมีอะไรบ้าง (พูดหรือบอกอะไรเราบ้าง) และอะไรน่าจะสัมพันธ์เชื่อมโยงกับอะไรได้บ้าง

ที่สุดของการแสดงข้อมูล คือการนำเสนอภาพที่ได้จากการนำหน่วยย่อยต่างๆ ที่จัดกลุ่มจัดประเภทแล้ว ออกมาในรูปของการพรรณนาเป็นเรื่องราว โดยมีหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ได้จากข้อมูลสนับสนุน และโดยมีเป้าหมายอยู่ที่การพยายามตอบคำถามการวิจัย หรือการทำความเข้าใจประเด็นที่ทำการวิเคราะห์เป็นสำคัญ

การหาและตรวจสอบความถูกต้องของข้อสรุป: การวิเคราะห์ข้อมูลที่ดีไม่ควรจะหยุดอยู่เพียงแค่การพรรณนา แต่ควรจะก้าวเลยไปถึงการหาข้อสรุป และการตีความข้อสรุปที่ได้ การหาข้อสรุปก็คือการที่นักวิจัยบอกว่าข้อค้นพบที่เป็น

สาระสำคัญของการวิจัยคืออะไร (ไม่ใช่การย่อ หรือ summary) แต่เป็นการที่นักวิจัยบอกตัวเอง (และผู้อ่านงานวิจัย) ว่า สาระสำคัญ แบบแผน ความหมาย และความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ที่บ่งบอกอยู่ในข้อมูล ซึ่งได้แสดงไว้แล้วนั้น คืออะไร

ในการหาข้อสรุปนั้น นักวิจัยจะไม่ “เล่น” อยู่กับข้อมูลดิบอีกต่อไป แต่จะใช้ข้อมูลที่ผ่านการย่อ หรือ “ประมวลผล” มาอย่างดีแล้วในขั้นตอนการจัดระเบียบและการแสดง มา “ย่อ” ต่อ เพื่อค้นหาว่ามีสาระสำคัญ แบบแผน และความสัมพันธ์อะไรบ้างที่เกิดขึ้นจากข้อมูลนั้น อาจจะมีบางครั้งที่นักวิจัยต้องกลับไปดูข้อมูลดิบ (ต้นฉบับที่ถอดเทปมาจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ฯลฯ) หรือกลับไปอ่านบันทึกที่ได้จดเอาไว้ในช่วงที่ทำงานภาคสนาม แต่นั่นก็เพื่อยืนยันว่ารหัสหรือข้อมูลที่แสดงมีฐานอยู่บนความเข้าใจที่ถูกต้องและมีความแม่นยำตรงเพียงพอหรือไม่เท่านั้น อาจกล่าวได้ว่าในขั้นหาข้อสรุปนี้ การวิเคราะห์ได้ยกระดับขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง จากระดับข้อมูลสู่ระดับข้อค้นพบ แต่ก็ยังเชื่อมโยงอยู่กับข้อมูล

ข้อสรุปที่ได้นั้นอาจมีทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรม คือความรู้ในระดับข้อเท็จจริง (factual knowledge) ที่สามารถมองเห็นได้ง่าย โดยไม่ต้องใช้ความคิดหรือจินตนาการมากนัก (เช่น แบบแผน และความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ) และส่วนที่เป็นนามธรรม (abstraction) คือความรู้ในระดับมโนทัศน์ คำอธิบาย หรือแบบจำลองแนวความคิด ที่สามารถใช้ได้ทั่วไป (general model) ไม่เฉพาะแต่กับข้อมูลชุดที่กำลังวิเคราะห์อยู่เท่านั้น

ถ้าจะกล่าวตามอุดมคติแล้ว ผลผลิตสูงสุดที่ควรจะได้ ณ ที่สุดของการหาข้อสรุปในการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ คำอธิบาย กรอบแนวคิด หรือความรู้เชิงทฤษฎีในระดับใดระดับหนึ่ง แต่ในความเป็นจริง นักวิจัยจะสามารถไปถึงจุดนั้นได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหลายอย่าง ซึ่งรวมถึงคุณภาพของข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และความสามารถเชิงทฤษฎีของนักวิจัยเอง

ส่วนการตีความ เป็นการที่นักวิจัยบอกผู้อ่านหรือผู้ใช้ประโยชน์จากการวิจัยว่า ข้อค้นพบหรือสาระสำคัญจากการศึกษาวิจัยนั้นหมายความว่าอย่างไร ทั้งในแง่ของการนำไปใช้ และในแง่ของทฤษฎีที่เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ การตีความผลการวิจัยเหมือนกับการหาข้อสรุปตรงที่นักวิจัยจะไม่ “เล่น” อยู่กับข้อมูลดิบ และจะไม่เสนอข้อค้นพบใหม่อีกต่อไป แต่ในการตีความนี้ นักวิจัยต้องการบอกผู้อ่านว่า สิ่งที่ได้ค้น

พบและได้สรุปมานั้นมีความหมายและสำคัญอย่างไร ทั้งในแง่ทฤษฎีและในแง่ปฏิบัติ เป็นการบอกว่า ข้อค้นพบจากการวิจัยนั้นมีนัยอย่างไรในเชิงนโยบาย หรือในแง่ของกิจกรรมที่ควรทำในอนาคต

5. ความน่าเชื่อถือ และความถูกต้องแม่นยำตรงของข้อมูลและผลการวิจัย

ความน่าเชื่อถือ (reliability) และความถูกต้องตรงประเด็น (validity) ในการวิจัยเป็นเรื่องสำคัญที่ไม่ควรมองข้าม ความน่าเชื่อถือนั้นเป็นเรื่องของเครื่องมือในการเก็บข้อมูล เครื่องมือเก็บข้อมูลที่เชื่อถือได้คือเครื่องมือที่มีความเที่ยงตรง คงเส้นคงวา ไม่มีความผันแปร หรือมีความผันแปรน้อย แม้จะนำไปใช้กับแหล่งข้อมูลต่างๆ ก็ตาม เช่น ถ้านักวิจัยนำเครื่องมือ (แบบสอบถาม) สำหรับวัดการเห็นคุณค่าของตัวเองในกลุ่มประชากรวัยรุ่น อายุ 15-24 ปี ที่สร้างขึ้นมา ไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มวัยรุ่นที่มีลักษณะต่างกันหลายๆ กลุ่ม ปรากฏว่าสำหรับวัยรุ่นที่มีลักษณะคล้ายกันผลที่ได้ออกมาเหมือนกัน เช่นนี้ถือว่าเครื่องมือที่มีความน่าเชื่อถือ (reliable) ในทางสถิติแล้วความน่าเชื่อถือนี้สามารถวัดเป็นค่าทางสถิติ อย่างเช่นค่า Alpha co-efficiency ยิ่งค่านี้สูงก็ยิ่งแสดงว่ามีความน่าเชื่อถือสูง

แต่ก็ควรทำความเข้าใจว่า ความน่าเชื่อถือไม่จำเป็นต้องหมายถึงความถูกต้องตรงประเด็นเสมอไป เพราะความคงเส้นคงวาของผลที่ได้ อาจเกิดจากความบกพร่องภายในของเครื่องมือ ซึ่งเปรียบเสมือนมาตรวัดนั้นก็ได้ ตัวอย่างง่ายๆ เช่น ถ้าเราเอาเครื่องชั่งน้ำหนัก 2 อันมาชั่งของหลายๆ ชิ้น ซึ่งแต่ละชิ้นมีน้ำหนัก 2 กก. เหมือนกันหมด ถ้าปรากฏว่า เครื่องชั่งเครื่องแรกชั่งได้ 2.1 กก. ทุกครั้ง ขณะที่เครื่องที่ 2 ชั่งได้ 2.0 กก. ทุกครั้ง เช่นนี้เราจะเห็นว่า ในแง่ของความน่าเชื่อถือ (reliability) แล้ว เครื่องชั่งทั้งสองไม่ได้แตกต่างกัน แต่ในแง่ของความถูกต้องตรงประเด็น (validity) เครื่องชั่งเครื่องแรกใช้ไม่ได้ เพราะให้ข้อมูลผิดตรงที่วัดของน้ำหนัก 2 กก. เป็น 2.1 กก.

ความถูกต้องตรงประเด็นเป็นเรื่องของความถูกต้องตามความเป็นจริงของสิ่งนั้นๆ เครื่องมือเก็บข้อมูลจะต้องสามารถให้ข้อมูลที่ถูกต้องตรงตามที่เป็นจริงเป็นเบื้องต้น นอกจากนี้เครื่องมือจะต้องมีความน่าเชื่อถือได้ด้วย

เราอาจแบ่งความถูกต้องแม่นยำตรงในการวิจัยเชิงคุณภาพออกเป็นสองอย่าง

อย่างหนึ่งเป็นความถูกต้องตรงประเด็นภายใน (internal validity) คือข้อมูลที่เก็บมาวิเคราะห์นั้น มีความถูกต้องตามความเป็นจริงของผู้ให้ข้อมูล และเข้าข่ายหรือใช้ได้กับเรื่องที่ทำการศึกษา (ถูกต้องอย่างเดียวไม่พอจะต้องเข้าเรื่องกับประเด็นที่วิจัยด้วย) นอกจากนี้ความถูกต้องตรงประเด็นภายในยังหมายถึงการที่ผลการวิเคราะห์ ข้อสรุป และการตีความผลที่ได้จากการวิจัย มีความถูกต้อง สมเหตุสมผล ยืนอยู่บนฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ และนักวิจัยสามารถอธิบายสิ่งเหล่านั้นได้ (accountability) โดยสรุปก็คือ มีเหตุมีผล และสอดคล้องกับความเป็นจริงของสิ่งที่ศึกษา

ในการวางแผน (ออกแบบ) การวิจัยเชิงคุณภาพ นักวิจัยจะต้องถามตัวเองว่า การวิจัยตามที่วางแผนว่าจะทำนั้นมีอะไรบ้างที่อาจจะทำให้ข้อมูลและ/หรือผลการวิจัยผิดไปได้ น่าจะมีคำอธิบายอื่นที่ดีกว่า หรือที่ทำหายน่าอธิบายที่คิดว่าจะได้จากการวิจัยของเราบ้างหรือไม่ ถ้ามี จะจัดการกับสิ่งที่ทำลายเหล่านั้นอย่างไร ข้อมูลที่จะเก็บมาน่าจะสนับสนุนหรือทำลายข้อสรุปเกี่ยวกับสิ่งที่วางแผนว่าจะศึกษาหรือไม่ มีเหตุผลอะไรที่คนอื่นควรจะเชื่อว่าข้อค้นพบของเราเป็นสิ่งที่น่าเชื่อถือและใช้ได้

อย่างที่สองเป็นความถูกต้องตรงประเด็นภายนอก (external validity) คือผลการวิจัยนั้นสามารถนำไปใช้กับกลุ่มประชากรที่คล้ายกันในที่อื่น และเวลาอื่นได้ ความถูกต้องตรงประเด็นเช่นนี้คืออย่างเดียวกันกับสิ่งที่เรียกว่า “สามัญการของผลการวิจัย” (generalization of research findings) นั่นคือการที่ผลการวิจัยของเราสามารถนำไปใช้อธิบายเรื่องเดียวกัน ในกลุ่มประชากรอื่นที่มีลักษณะคล้ายกัน แต่ไม่ได้ถูกเลือกมาศึกษา ความถูกต้องตรงประเด็นนี้ ถ้าเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ก็ขึ้นอยู่กับอย่างมากกับ “ความเป็นตัวแทน” ของประชากรที่เลือกมาเป็นตัวอย่าง

สรุป

ระเบียบวิธีวิจัย (หรือ วิธีวิทยาการวิจัย -- research methodology) เป็นเรื่องของหลักการและวิธีปฏิบัติในกระบวนการวิจัย ในกระบวนการนี้ มีสิ่งสำคัญที่นักวิจัยจะต้องเรียนรู้ และวางแผนดำเนินการอย่างรอบคอบ สิ่งสำคัญเหล่านี้คือคำถามในการวิจัย, จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ในการวิจัย, แนวคิดทฤษฎีที่จะใช้

ในการวิจัย, วิธีการที่จะใช้ในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล และการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ และความถูกต้องตรงประเด็นของข้อมูลและผลการวิจัย

เราอาจมองกระบวนการวิจัย ว่าเป็นเหมือนกระบวนการปรุงอาหาร แม่ครัว/พ่อครัวผู้ปรุงอาหารจะต้องมีความเข้าใจชัดในวัตถุดิบ วิธีการ และกระบวนการในการปรุงอาหาร ฉะนั้น นักวิจัยก็จำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจชัดเจนในหลักการ ข้อมูล วิธีการ และกระบวนการในการวิจัย ฉะนั้น

รายการอ้างอิง

- ชาย โพธิ์สิตา. 2550. *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 3).
กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- Creswell, J. W. 1998. *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Traditions*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Holloway, I. 1997. *Basic Concepts for Qualitative Research*. London: Blackwell Science.
- LeCompte, M. D. and Preissle, J. 1993. *Ethnography and Qualitative Design in Educational Research*, Second Edition. San Diego: Academic Press.
- Maxwell, J. A. 1996. *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*. Thousand Oaks, CA: Sage
- Miles, M. B. and Huberman, A. M. 1994. *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook* (2nd Edition). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Silverman, D. 2000. *Doing Qualitative Research: A Practical Handbook*. London: Sage.